

KINH NGHIỆM CÁC NƯỚC VỀ PHÒNG, CHỐNG THAM NHŨNG TRONG KHU VỰC TƯ

1. Kinh nghiệm các nước trên thế giới về phòng, chống tham nhũng trong khu vực tư

1.1. Pháp luật về chống hối lộ trong kinh doanh

Ở một số quốc gia và tổ chức quốc tế, hối lộ đều bị coi là bất hợp pháp. Song các cuộc điều tra đối với những tập đoàn quốc tế cho thấy, những biện pháp chống tham nhũng có tác dụng mạnh nhất là những văn bản pháp lý trong nước xuất xứ của công ty cấm hối lộ các nước khác. Các công ty của Mỹ đã đi tiên phong trong chương trình này bằng việc tuân thủ Luật các hành vi tham nhũng nước ngoài (FCPA). Theo Luật này, các công ty Mỹ có thể bị khởi tố nếu liên quan tới những hành vi tham nhũng ở bên ngoài nước Mỹ. Ngoài ra, còn phải kể đến Luật chống hối lộ các cơ quan nhà nước của Ai Cập; Luật chống tham nhũng của Singapore...

Singapore: Điều 6 Luật chống tham nhũng quy định hành vi bị coi là phạm tội tham nhũng và phải chịu hình phạt tiền đến 100.000 đôla Singapore hoặc bị phạt tù đến 05 năm hoặc phải chịu cả hai hình phạt đó. Nhưng nếu một người có các hành vi tham nhũng và bị áp dụng xử lý theo các khung hình phạt nêu trên mà liên quan đến hợp đồng hay một đề nghị về hợp đồng với một bên tham gia là Chính phủ hay một cơ quan nào đó là cơ quan đại diện Chính phủ, cơ quan công quyền thì trong trường hợp này hình phạt tù được áp dụng sẽ là đến 07 năm (Điều 7).

Người nào vì muốn giành được quyền ký kết hợp đồng với Chính phủ hay một cơ quan công quyền để làm một việc gì đó, hay hợp đồng dịch vụ, làm việc, cung cấp về hạng mục, vật tư mà đưa hối lộ cho người đã giành ưu tiên cho việc ký kết hợp đồng cho người khác do có động cơ cá nhân hoặc vì vụ lợi để hủy bỏ lời hứa hẹn này; hoặc người nào đòi hoặc nhận tiền, hối lộ để can dự bào công vụ hay vì vụ lợi mà tự ý hủy bỏ hợp đồng thì sẽ bị coi là phạm tội và có thể bị phạt tiền đến 100,000 đôla; Singapore, chịu phạt tù đến 07 năm hoặc phải chịu, cả hai hình phạt này (Điều 10).

Malaysia: Malaysia rất coi trọng việc chống hối lộ, trong đó có liệt kê cụ thể những hành vi tham nhũng, hối lộ mà xét về bản chất là tham nhũng trong khu vực tư của hối lộ được bao gồm

- Tiền bạc, quà tặng, tiền vay, lệ phí, phần thưởng, chứng khoán bất động sản hoặc lợi ích trên tài sản đó dưới bất kì hình thức nào.

- Chức vụ, danh hiệu việc làm, dịch vụ cũng như sự thỏa thuận cung cấp việc làm hay dịch vụ.

- Vật đòi lại có giá trị khác, tiền hoa hồng, tiền thưởng, tiền chênh lệch hoặc tỷ lệ phần trăm

- Hứa không đòi lại tiền bạc hoặc vật có giá trị

- Sự giúp đỡ, việc bỏ phiếu, đồng ý gây ảnh hưởng cũng như bất cứ lời hứa hay thỏa thuận nào khác hoặc gửi ý để được nhận quà cáp, khoản tiền vay, lệ phí, phần thưởng vật chất đổi lại.

Bộ luật hình sự Malaysia quy định quà biếu có thể là tiền hoặc vật có giá trị.

Theo quy định thì một công chức nhận quà biếu có giá trị bất hợp pháp để đánh đổi lấy việc bản thân thực hiện một hành vi dựa trên quyền lực, chức vụ của mình thì sẽ bị phạt tù có thời hạn đến 03 năm hoặc phạt tiền hoặc áp dụng cả hai.

Mỹ: Từ năm 1977, Luật các hành vi tham nhũng nước ngoài đã cấm các công ty Mỹ được đưa hoặc nhận các khoản tiền cho các quan chức của Chính phủ nước ngoài vì mục đích giành được hoặc giữ được kinh doanh nước ngoài. Nếu vi phạm Luật này, các công ty sẽ phải chịu mức phạt lên tới 02 triệu USD và các Tổng giám đốc có thể bị ngồi tù tối đa là 05 năm hoặc bị phạt 10.000 USD hoặc bị cả hai hình phạt.

Anh: Từ ngày 01/7/2011, Anh bắt đầu áp dụng Luật chống hối lộ mới. Đạo luật này sẽ cung cấp thêm những điều kiện cho các thẩm phán trong cuộc đấu tranh chống hành vi hối lộ không chỉ của các công ty cũng như cá nhân người Anh thực hiện ở nước ngoài mà còn của các công ty nước ngoài hoạt động ở Anh.

Theo luật mới, các cá nhân bị phát hiện đưa hối lộ và dút lót có thể bị phạt tới 10 năm tù giam và nộp khoản tiền phạt do thẩm phán phán quyết. Đối với các công ty, ngân hàng bị phát hiện “lót tay” trong ký kết hợp đồng sẽ bị phạt các khoản tiền không giới hạn. Các chuyên gia cho rằng, đạo luật này nghiêm ngặt tới mức ngay cả các công ty mời các đối tác nước ngoài đi nhà hàng, nhà hát hoặc xem thể thao bằng tiền quỹ cũng có thể bị truy tố.

Đạo luật mới này được thông qua sau một loạt vụ tham nhũng lớn trong ngành công nghiệp quốc phòng của Anh, trong đó các công ty Anh đã trả cho khách hàng nước ngoài những khoản hoa hồng lớn để nhận được hợp đồng.

Trong nỗ lực đưa mình; OECD đã xây dựng Công ước chống hối lộ công chức nước ngoài trong giao dịch kinh doanh quốc tế và được chấp nhận năm 1997. Công ước qui định: Mỗi bên ký kết sẽ thực hiện các biện pháp có thể cần thiết để xác lập một quy tắc rằng theo luật pháp nào đó một người mà cố tình đề xuất hứa hẹn hoặc cho những khoản tiền quá lớn hay những lợi thế khác, trực tiếp hoặc thông qua các trung gian với một công chức nước ngoài, cho công chức đó hoặc cho một bên thứ ba để công chức này hành động hoặc tránh hành động có liên quan tới việc thực thi những nhiệm vụ chính thức, nhằm có được hay giữ được công việc kinh doanh hay những lợi thế không hợp khác trong việc điều hành hoạt động kinh doanh quốc tế. Theo đó, Công ước đã công khai, cấm những bao che hối lộ liên quan tới bên thứ ba. Nó ngầm cho phép các khoản thanh toán tạo thuận lợi, vì những khoản thanh toán đó không tạo ra một lợi thế cạnh tranh không hợp lệ cho hãng đã trả chúng. Có thể khẳng định, Công ước của OECD đã thiết lập một sân chơi bình đẳng cho các công ty cũng như đề cao các giá trị đạo đức trong kinh doanh.

1.2. Hình sự hóa trách nhiệm pháp nhân

Một trong những giải pháp được thực hiện rộng rãi ở các quốc gia đó là quy trách nhiệm cho pháp nhân. Pháp nhân có thể phải chịu trách nhiệm hình sự lần đầu tiên được quy định tại Sắc lệnh tối cao về hình sự (Grande Ordonnance Criminelle) của Pháp năm 1690. Đây được coi là một biện pháp quản lý sớm trong quản trị công ty: Nguyên tắc này bị xóa bỏ trong Cách mạng Pháp nhưng vào cuối thế kỷ XX, nó được thể hiện lại trong luật pháp của Anh, Mỹ, Australia, Canada và những thuộc địa cũ của Anh; Nhật Bản chấp nhận

nguyên tắc này vào những năm 1980. Pháp, Đức gần đây áp dụng nguyên tắc này nhưng với một phạm vi hẹp hơn. Nguyên tắc này cũng đã được đề cập trong Công ước của CECO nhưng không phải là nguyên tắc phổ biến hiện nay. Đến nay nguyên tắc trách nhiệm hình sự của pháp nhân được gọi là yếu tố then chốt cho việc xúc tiến quá trình tự quản của khu vực tư nhân. Mặc dù luật pháp các nước vẫn chủ yếu tập trung vào khởi tố trách nhiệm hình sự của cá nhân, ngay cả trong trường hợp pháp nhân bị khởi tố cũng không có nghĩa là trách nhiệm hình sự của nhân sự, được miễn hay giảm nhẹ. Tuy nhiên, việc thừa nhận nguyên tắc trách nhiệm hình sự của pháp nhân trên thực tế đã đem lại cho những ban giám đốc nghiêm túc một sự khuyến khích để hợp tác với cơ quan xét xử và nó hạn chế trường hợp các giám đốc (CEO) chịu trách nhiệm bị buộc tội về hành vi lừa đảo trong khuôn khổ giám sát của các CEO đó.

1.3. Nâng cao nhận thức về đạo đức kinh doanh, tăng cường kiểm soát và quản trị nội bộ

Một trong những sáng kiến được các quốc gia thực hiện là tăng cường trách nhiệm xã hội của doanh nghiệp (Corporate Social Responsibility - CSR). Khái niệm này không đơn thuần là sử dụng một phần lợi nhuận của doanh nghiệp dành cho xã hội mà doanh nghiệp phải làm sao có trách nhiệm cùng với nhà nước trong việc xây dựng một xã hội tốt, nói không với tham nhũng.

Tại Rumani, Chiến lược cải thiện và phát triển môi trường kinh doanh (DMA) giai đoạn 2010 - 2014 được xây dựng, thực hiện. Theo đó, chiến lược này tập trung vào việc hoàn thiện chính sách, pháp luật quốc gia nhằm điều chỉnh các quan hệ giữa Khu vực tư và Khu vực công để xảy ra tham nhũng. Đồng thời, Chính phủ nước này cũng tăng cường hỗ trợ doanh nghiệp trong việc xây dựng quy tắc ứng xử để nhắc nhở họ về tầm quan trọng mang tính sống còn của việc kinh doanh có đạo đức và tuân thủ pháp luật.

Diễn đàn doanh nghiệp vừa và nhỏ là sáng kiến mà Nga đưa ra nhằm tạo ra cầu nối giữa các doanh nghiệp vừa và nhỏ với Chính phủ. Thông qua hoạt động thường niên, thành viên của diễn đàn này phản ánh tâm tư, nguyện vọng của mình đối với Chính phủ. Hàng năm, Chính phủ Liên Bang Nga thực hiện nhiều cải cách liên quan đến hệ thống các cơ quan thuế, hải quan, đấu thầu nhằm hạn chế những vướng mắc và gây khó khăn cho doanh nghiệp. Ngoài ra, nước này đã

thiết lập cổng thông tin doanh nghiệp chống tham nhũng dựa trên mạng giải pháp minh bạch toàn cầu. Qua các doanh nghiệp có thể báo cáo, tố cáo phản ánh những khó khăn, tham nhũng khi tiếp xúc với cơ quan công quyền trong quá trình kinh doanh.

Nhiều quốc gia thành viên UNCAC đã áp dụng quy định phòng ngừa xung đột lợi ích trong khu vực tư khi nghiêm cấm việc thực hiện ký kết hợp đồng đối với các đối tác “sân sau” do các đối tượng giữ chức vụ quản lý, điều hành trong doanh nghiệp nhằm hạn chế tối đa sự lạm quyền và thiếu lành mạnh trong cạnh tranh cũng như ảnh hưởng không tốt trong khu vực tư.

Kinh nghiệm quốc tế cho thấy, nếu một tổ chức, doanh nghiệp quản trị nội bộ tốt đồng nghĩa với việc họ có các chương trình chống tham nhũng hữu hiệu. Các nghiên cứu tình huống đã cho kết quả rằng quản trị công ty đối tốt với các công ty là rất quan trọng để có được những chương trình chống tham nhũng hữu hiệu trong các công ty lớn. Tuy nhiên kinh nghiệm phòng chống tham nhũng trong nội bộ các công ty ở Mỹ lại cho thấy, việc khuyến khích về pháp lý và quản lý được cung cấp cho các hãng đóng tại Mỹ. Các Nguyên tắc chỉ đạo tuyên án tổ chức Mỹ 1991 có đưa vào việc giảm mạnh (tới 95%) các mức phạt tiền và xử lý vi phạm khi có thể chứng minh rằng được một số công ty có một hệ thống tuân thủ hữu hiệu.

Một yếu tố rất quan trọng trong vấn đề kiểm soát và quản trị nội bộ đó là sự tự nguyện của chính tầng lớp lãnh đạo của công ty, tập đoàn lớn. Phần lớn các công ty, tập đoàn lớn trên thế giới đều coi lừa đảo và tham nhũng là những rủi ro và có một nhận thức sâu sắc rằng các hành vi tham nhũng có thể gây ra những hậu quả tàn phá đối với doanh nghiệp của họ. Rủi ro về danh tiếng, thương hiệu của công ty luôn là mối trăn trở thường trực của đội ngũ lãnh đạo. Trong một cuộc điều tra được thực hiện đầu năm 2003 của hãng đầu tư Anh là Friends, Ivovvy and Sime đối với 82 công ty trên toàn thế giới mà hãng này có lợi ích cho thấy, 58% các câu trả lời đã thừa nhận rằng “tham nhũng là một nguồn rủi ro đáng kể đối với hoạt động kinh doanh của họ”.

Vụ việc nổi tiếng nhất về tham nhũng làm ảnh hưởng đến danh tiếng của công ty cho đến nay có lẽ là vụ Siemens. Vụ bê bối của Siemens đã được phát hiện từ tháng 11/2006 và đã dẫn tới điều tra ở hơn 10 nước. Bởi theo cáo trạng,

Siemens đã trả tiền “lại quả” để giành được hợp đồng về giao thông ở Venezuela, hối lộ để nhận được hợp đồng về mạng lưới điện thoại di động ở Bangladesh, các dự án điện ở Israel và hệ thống kiểm soát giao thông ở Nga. Ngoài ra, tiền “lại quả” cũng được chi cho các dự án về giao thông tại Trung Quốc, hệ thống mạng lưới điện thoại di động ở Nigeria, các dự án lọc dầu Mexico....

“Siemens đã tạo ra hệ thống chi trả rất tinh vi để che giấu các phi vụ trả tiền hối lộ này”, các công tố viên viết trong bản cáo buộc. Từ giữa những năm 1990 đến năm 2007, Siemens đã che giấu các khoản chi hối lộ trong sổ sách và tránh né các biện pháp kiểm toán nội bộ một cách có hệ thống. Các cựu quan chức Siemens được thuê như là “các cố vấn” để giúp chi trả các khoản tiền hối lộ cho quan chức. Ngoài ra, tập đoàn này còn che giấu danh tính những người nhận tiền và sử dụng các hợp đồng tư vấn giá để tạo bình phong cho các khoản chi trả của bên thứ ba.

Vụ việc bê bối bị phanh phui đã ảnh hưởng sâu sắc và có tính dây truyền đến danh tiếng của Siemens trên toàn cầu. Và như để thể hiện quyết tâm lấy lại danh tiếng đó, hiện nay Siemens đã rất tích cực việc tài trợ cho các hoạt động nhằm đấu tranh chống tham nhũng hối lộ trong kinh doanh mà Việt Nam là một trong những nước thụ hưởng chương trình này với dự án “sáng kiến xây dựng tính nhất quán và minh bạch trong quan hệ kinh doanh tại Việt Nam (ITBI)” thuộc phòng thương mại và công nghiệp Việt Nam phối hợp với trung tâm nghiên cứu chính sách và phát triển (DEPOCEN) triển khai thực hiện.

Cũng từ hàng loạt các vụ tham nhũng lớn khác trong ngành công nghiệp quốc phòng của Anh bị phát hiện mà chính phủ Anh đã thông qua luật chống hối lộ mới. Có thể nói rằng, nắm bắt được tâm lý luôn muốn xây dựng và giữ gìn danh tiếng công ty của các nhà sáng lập và điều hành, các chính phủ đã thực hiện chính sách phù hợp nhằm khuyến khích quản trị nội bộ tốt đối với doanh nghiệp quốc gia mình. Ở một số nước phương Tây cũng như Nhật Bản, Hàn Quốc hệ thống tuân thủ được phát triển rất mạnh mẽ và có hiệu quả trong việc phòng ngừa tham nhũng.

Trên thực tế, các công ty tập đoàn lớn đều chú trọng xây dựng và thực hiện các cam kết đạo đức cá nhân của các nhà quản lý. Tuyên bố sự lãnh đạo của

ban giám đốc và lòng tin của các cá nhân là lí do cho việc thực hiện một nỗ lực chống tham nhũng nghiêm túc hơn là sự quan tâm tới các tác động bên ngoài. Đến nay, theo thống kê, con số lớn nhất trong những người trả lời cuộc điều tra của hội đồng hội nghị 2000 đã xếp “sự lãnh đạo của ban giám đốc cao cấp và lòng tin của các cá nhân” là yếu tố quan trọng nhất trong quyết định của công ty họ về phát triển hay tuyên bố chương trình chống tham nhũng.

Bởi nhận thức rằng, lừa đảo và tham nhũng là những rủi ro và có thể gây nhiễm hậu quả nặng nề đối với 1 công ty nên gìn giữ danh tiếng là điều tối quan trọng. Lời giới thiệu các nguyên tắc kinh doanh của Fhell tuyên bố rằng: “gìn giữ danh tiếng của Fhell là điều tối quan trọng. Chúng ta sẽ bị phán xét theo cách mà chúng ta hành động. Danh tiếng của chúng ta sẽ được duy trì nếu chúng ta hành động với sự thẳng thắn và trung thực trong mọi thương vụ và chúng ta làm những gì mà chúng ta nghĩ là đúng ở mọi thời đại trong khuôn khổ vai trò chính thống của kinh doanh”. Tiếp đó một trong những nguyên tắc kinh doanh được Fhell xác định là: “các giá trị cốt lõi được chia sẻ của chúng ta về sự trung thực, liêm chính và tôn trọng con người giúp củng cố cho mọi công việc mà chúng ta thực hiện và là cơ sở cho các nguyên tắc kinh doanh của chúng ta”. Các cuộc điều tra ở những công ty lớn cho thấy, rủi ro được nhận thức càng cao thì khả năng công ty phát triển một hệ thống toàn diện càng lớn.

Bên cạnh nhận thức rủi ro từ tham nhũng và xây dựng thực hiện những cam kết hành vi tốt trong kinh doanh đa số các công ty đều có quan điểm thể chế hóa một nền văn hóa tuân thủ trong nội bộ công ty là cách chống tham nhũng hữu hiệu nhất, văn hóa tuân thủ được hậu thuẫn bởi các hệ thống với thiết kế nhằm giảm cơ hội vi phạm trong công ty và tăng khả năng phát hiện những hành vi vi phạm. Để xây dựng một nền văn hóa tuân thủ tốt thì thách thức đối với các công ty, tập đoàn trên thế giới đó là soạn thảo chi tiết những nguyên tắc cốt lõi và thực hiện các quy trình đáng tin cậy. Các công ty cũng thừa nhận rằng các hệ thống và quy trình tuân thủ tự chúng sẽ trở nên hữu hiệu nhất trong những môi trường tin cậy và trong đó các nhân viên cảm thấy được tự do đặt câu hỏi và nếu cần báo cáo những hành vi sai trái có thể xảy ra. Một cộng đồng cam kết với một tập các mục đích và giá trị chung là cộng đồng mà trong đó mức độ đạt mức cao nhất. Các nghiên cứu trên thế giới đã chỉ ra rằng các công ty thường thực

hiện nỗ lực chống tham nhũng thành công dựa trên bốn yếu tố cơ bản là: (1) Sự tham gia tích cực của ban lãnh đạo công ty; (2) Một bộ quy tắc về các giá trị của công ty và hành vi của nhân viên, có tác dụng định hình cho một tập những văn bản trình bày chi tiết và nhất quán các chính sách và quy trình hoạt động; (3) Một cơ chế tuyên truyền để bảo đảm rằng tất cả các nhân viên đều am hiểu bộ quy tắc và những kỳ vọng về đạo đức của công ty; (4) Các hệ thống cảnh báo áp dụng việc giám sát và cam kết các nguồn lực cũng như báo cáo và cách giải quyết các trường hợp báo động:

2. Một số giá trị tham khảo cho Việt Nam

Một là nhận thức về tham nhũng trong Khu vực tư. Từ thực tiễn hiệu quả phòng chống tham nhũng trong khu vực tư trên thế giới có thể thấy rằng, phòng chống tham nhũng trong khu vực tư chỉ có thể đạt được hiệu quả khi có sự thống nhất về nhận thức chung trong xã hội (cả khu vực công và khu vực tư) về tham nhũng trong khu vực tư bản chất hành vi, những tác hại, hậu quả nghiêm trọng hành vi này có thể gây ra cấp độ khác nhau từ phạm vi doanh nghiệp đến cả nền kinh tế. Khi khu vực tư nhận thức rõ tham nhũng trong khu vực tư sẽ được điều chỉnh, kiểm soát bởi một hệ thống các hiến pháp, cơ chế phòng chống tham nhũng áp dụng chung trên tất cả các lĩnh vực của đời sống xã hội... Khi khu vực tư nhận thức rõ những tác hại mà tham nhũng có thể gây ra đối với doanh nghiệp mình và đối với cả nền kinh tế, họ sẽ chủ động, tích cực xây dựng cơ chế phòng ngừa và kế hoạch thực hiện có hiệu quả. Cơ chế phòng ngừa tham nhũng trong nội bộ doanh nghiệp được xây dựng và thực hiện song song với kế hoạch phát triển, khẳng định thương hiệu của doanh nghiệp và là một phần không thể thiếu trong định hướng phát triển doanh nghiệp.

Hai là, xây dựng cơ chế phòng chống tham nhũng thống nhất dựa vào bản chất hành vi. Hầu hết các quốc gia phát triển và các tổ chức quốc tế không có sự phân biệt khu vực công và khu vực tư trong phòng chống tham nhũng.

Chính sách phòng chống tham nhũng là thống nhất và dựa vào bản chất của hành vi. Theo đó, khi hành vi tham nhũng xảy ra đồng nghĩa với việc hậu quả pháp lý mà chủ thể thực hiện phải gánh chịu là như nhau không phân biệt chủ thể đó thuộc khu vực tư hay khu vực công phạm vi thực hiện thuộc khu vực tư hay khu vực công....Kinh nghiệm phòng chống tham nhũng trên thế giới cho

thấy, việc xây dựng một cơ chế phòng ngừa chung sẽ xóa bỏ những bất bình đẳng về địa vị các chủ thể của vương quốc mắc trong việc áp dụng luật bởi điều tra, xử lý sẽ đưa vào yếu tố duy nhất là bản chất hành vi mà không có sự phân biệt chủ thể phạm vi, đối tượng xâm phạm. Đây là một yếu tố quan trọng, nâng cao hiệu quả thực thi pháp luật Phòng chống tham nhũng trên thực tế.

